

Tanulók és szülők a pályaválasztásról¹

Orosz Anna, Barna Gyöngyi, Makai Adrienn

Bevezetés

A rendszerváltás óta végbement társadalmi, gazdasági, oktatáspolitikai változások hatásai a pályaválasztás kérdéskörét is érintik. Tanácsadói munkánk során gyakran tapasztaljuk, hogy a fiatalok azzal kapcsolatban is nagyon komoly kétségeket, bizonytalanságot élnek át, hogy az egyéniségükhöz, adottságaikhoz és képességeikhez illő legmegfelelőbb munkát, szakirányt kiválasszák, emellett pedig szem előtt kell tartaniuk azt a szempontot is, hogy „jól meg lehessen belőle élni”. A leendő szakma meghatározó, szinte elsődleges jellemzőjeként említődik munkaerő-piaci elfogadottsága és konvertálhatósága, ami az egzisztenciális biztonság alapjának tekinthető. Tehát a szempontok sora egyre bővül, de sem az önismeret, sem pedig a pályaismeret területén nem áll rendelkezésükre megfelelő és elegendő információ a döntéshez. Ennek a feszültsége a szülőket éppúgy érinti, mint a diákokat, különösen az általános iskolás korcsoportnál, hiszen ekkor még zömében ők választják ki az iskolát, s „ha nem jól választanak, akkor a gyerek egész élete el lesz rontva” – fogalmazta meg egy anyuka.

Az említett átalakulások, átrendeződések, hangsúlyeltolódások következményeként fellépő értékváltozások a szakmák presztízsének változását is eredményezték. A diploma napjainkban is az „előbbre jutás”, a „karrier” első lépcsőfokának tekinthető, és a magasabb diplomás minimálbér, az alacsonyabb diplomás munkanélküli arány valamint a felsőoktatási rendszerbe történő könnyebb bejutás is ezt a tényt erősíti. Az elmúlt években azt tapasztaltuk, hogy az intézetünkben megjelenő diákok igen nagy arányban (85%) fogalmazták meg célként a felsőoktatásban történő továbbtanulást. A jó szakmunkás, egy szakma társadalmi elfogadottsága és megbecsülése alacsonyabb. Ennek hatása a szakképzések iránti érdeklődés csökkenésében is tetten érhető, valamint az iskolarendszer/képzés oly módon történő átalakulásában, hogy a szakképző iskolák gyakran a rosszabb iskolai eredményű tanulókat fogadták/fogadják be, ami a fiatalok részéről nem annyira szakmai elköteleződés, mint inkább kényszerválasztás.

A tanácskérőkkel és családjaikkal folytatott beszélgetéseinkben feltárulnak a különböző elvárások, értékek, attitűdök, melyek komplex módon befolyásolják döntéseiket. Jelen vizsgálatunkban arra törekedtünk, hogy e motívumokból néhány jellegzetes, gyakori jegyet megragadjunk.

Elsősorban arra kerestünk választ, hogy

- **milyen értékeket tartanak fontosnak a későbbi munkával és a pályaválasztással kapcsolatban a diákok és szüleik?**
- **mik a jó döntés ismérvei?**
- **hogyan alakul ki, és milyen segítséget várnak e jó döntés meghozatalához?**

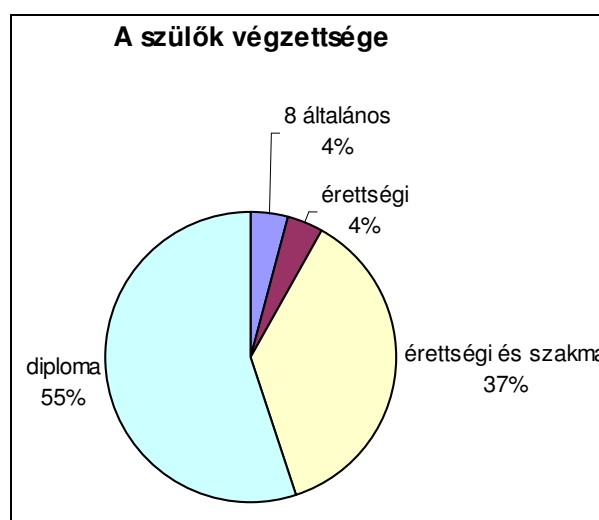
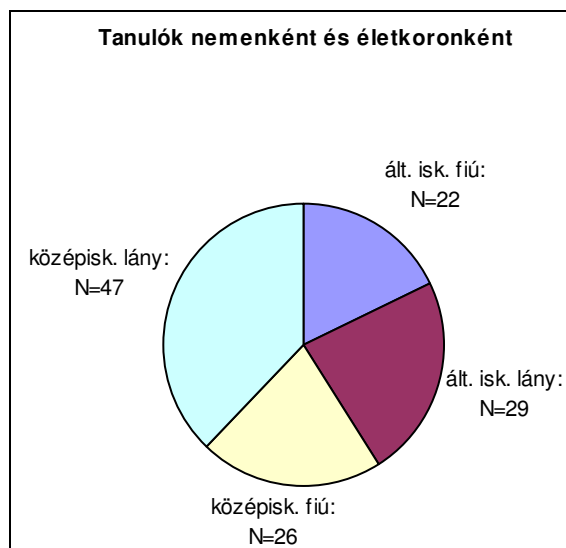
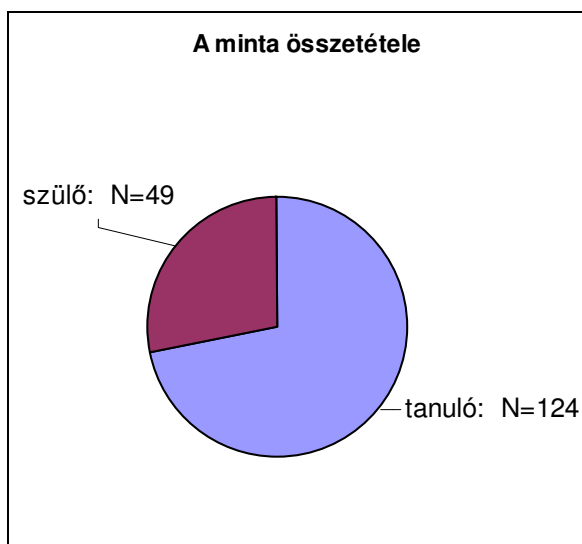
A vizsgálat

A Mérei Ferenc Fővárosi Pedagógiai és Pályaválasztási Tanácsadó Intézet Pszichológiai Osztályán kérdőíves vizsgálatot végeztünk 2008. első harmadában. Felmérésünkben egy budaörsi általános iskola tanuló és szülei, valamint a tanácsadáson nálunk járt gyerekek, illetve szülei vettek részt.

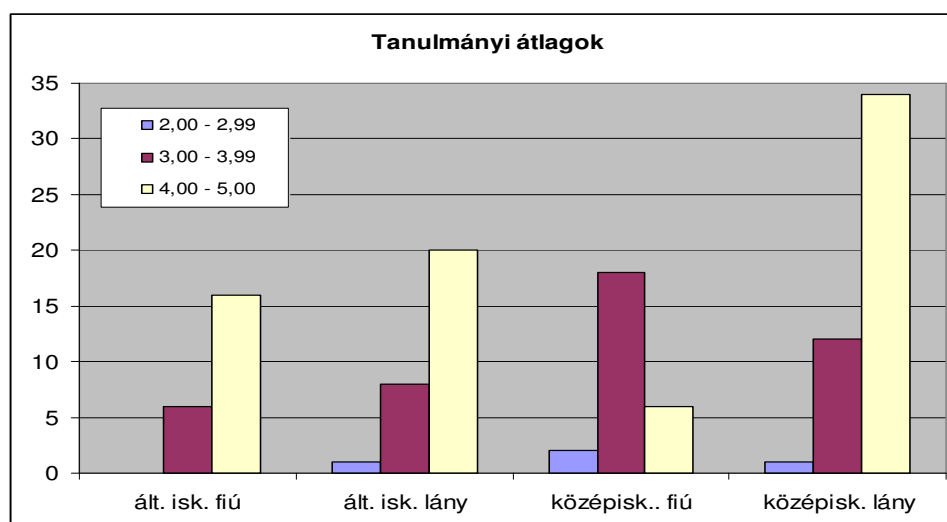
Vizsgálatunkban 124 diák – 51 általános iskolás (átlagéletkoruk 14,1 év) és 73 középiskolás (átlagéletkoruk 17,4 év) – és 49 szülő (átlagéletkoruk 44,8 év) vett részt. A diákok közül 76 lány, 48 fiú, a szülők közül 35 nő és 19 férfi válaszolt kérdéseinkre.

---

¹ A Magyar Pszichológiai Társaság XVIII. Országos Nagygyűlésén, Nyíregyházán elhangzott előadás anyaga. 2008. május

Az iskolai végzettség tekintetében a szülők több mint 50% rendelkezik diplomával, több mint 30%-uk pedig érettségizett. A diákok többsége jó tanuló.

Általunk összeállított, nyílt és zárt kérdéseket tartalmazó szülői és tanulói kérdőívekkel dolgoztunk. A kérdőíveket a vizsgálati személyek önkéntesen és név nélkül töltötték ki. A zárt kérdések eredményeit egy rangsor (preferencia) sorrendben értelmeztük. A nyílt kérdésekre fogalmazott válaszokat kategóriák mentén rendeztük el, és gyakorisági válaszokat figyeltük meg.

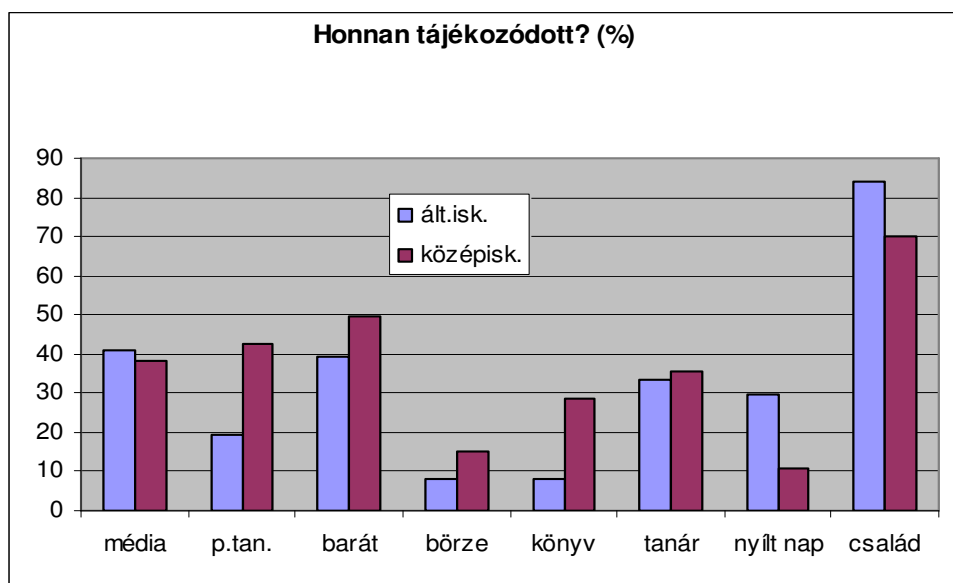
Eredmények

Jelen írásunkban az eredményeink közül azokat ismertetjük, amelyek a vizsgálat szempontjából a legérdekesebb információkra, válaszokra épülnek.

Csak a gyerekek számára feltett kérdések közül:

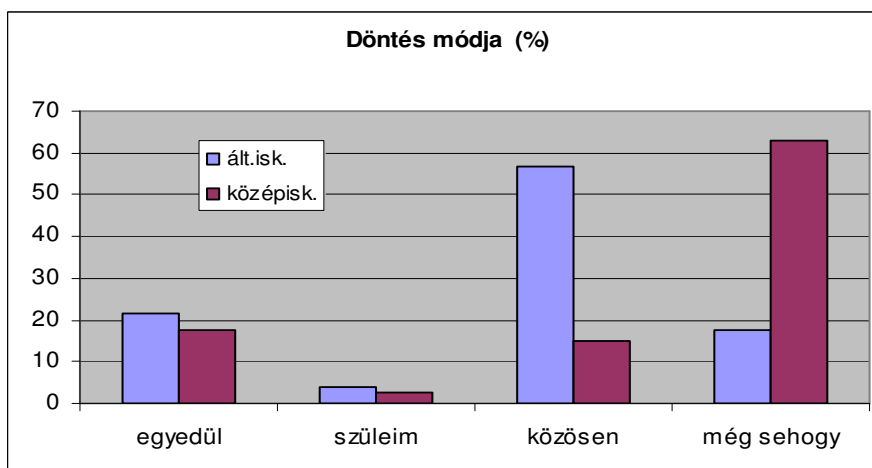
„Honnan tájékozódtál, illetve kaptál segítséget a pályaválasztásoddal kapcsolatban?”

A diákok iskola- illetve pályaválasztással kapcsolatban elsősorban a családjuktól kaptak segítséget. A korosztályt tekintve a család, mint tájékozódási forrás legerőteljesebben az általános iskolásoknál jelent meg. Második helyen állnak a barátok, harmadikként a média végzett, mint könnyen elérhető információforrás. A rangsor következő helyein a válaszolók a pályaválasztási tanácsadó valamint tanáraik segítségét említették. Ezután a nyílt napok, a pályaválasztási kiadványok, és 8. helyen pedig a pályaválasztási börzék szerepeltek.

„Hogyan született meg a pályaválasztási döntésed? Miért?”

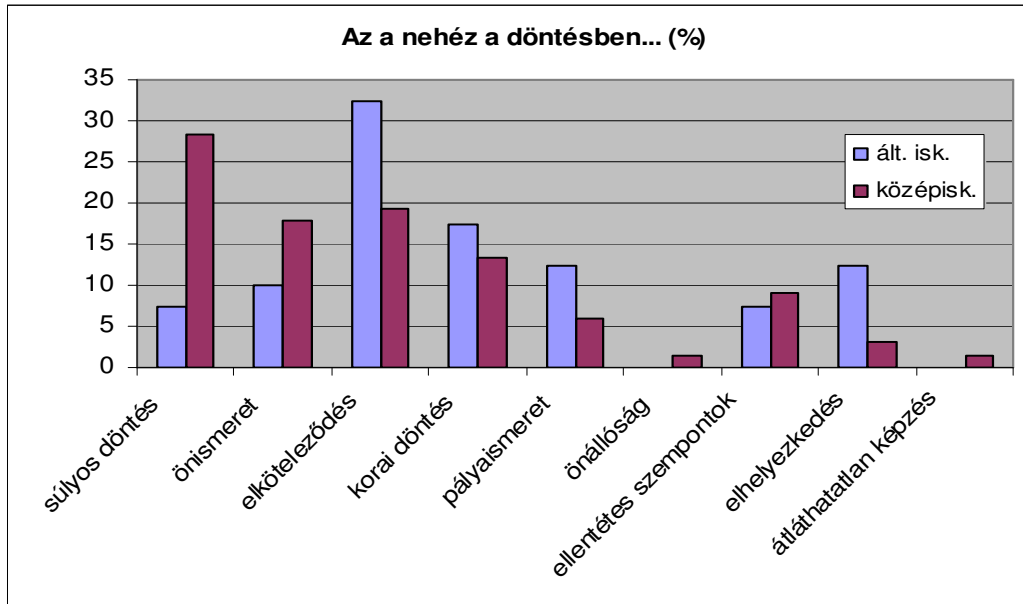
A többség még nem hozott döntést. Akik döntöttek, a szülőikkel közösen tették. Érdekes eredmény, hogy míg az általános iskolások (talán a középiskola-választást értékelve pályaválasztásnak) közül sokan nyilatkoztak úgy, hogy már választottak, a középiskolások (akik vélhetően a valódi elköteleződés kapujában állnak) általában a „nem született még döntés” választ adták.

A következő kérdések mindkét kérdőívben szerepeltek, így csoportonként is össze tudtuk őket hasonlítani.

„Az a nehéz a pályaválasztásban, hogy...”

A gyerekek számára a nehézséget leginkább az jelenti, hogy a pályaválasztásnak nagyon nagy súlya van, hiszen hosszú távon hatással van a jövőjükre, illetve, hogy a választás elköteleződést igényel, ami egyben lemondás más őket érdeklő területekről. Többen megfogalmazták, hogy túl korainak érzik a döntési kötelezettséget. Gyakran felmerültek még az önismereti és pályaismereti hiányosságokból adódó problémák is.

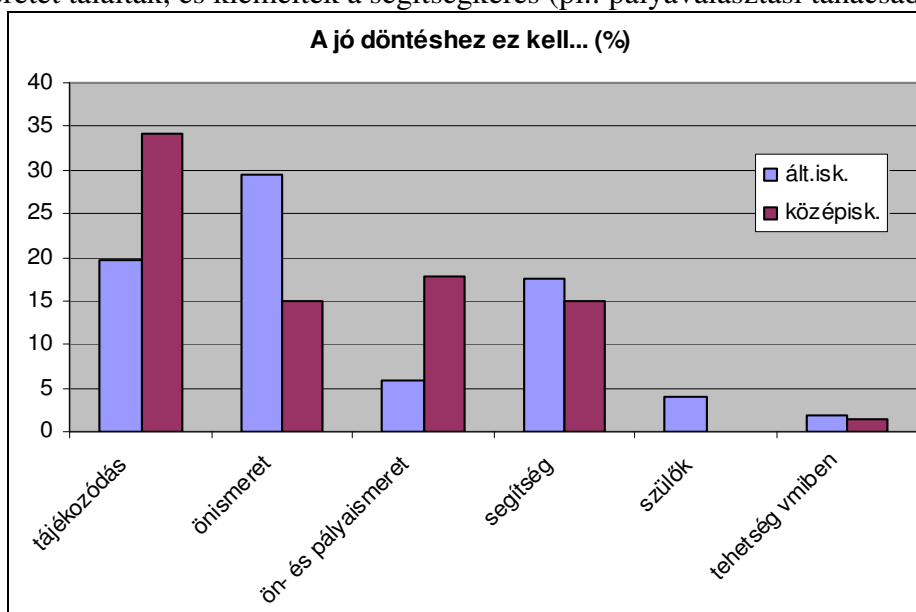

A szülők válaszaiban a leggyakoribb mondatbefejezések a folyamatosan változó gazdaság, a kiszámíthatatlan munkaerő-piaci kereslettel, a képzések átláthatatlanságával kapcsolatban születtek. A döntési folyamat során felmerülő szempontok esetenkénti ellentmondásosságát is sokszor kiemelték, például, amikor az érdeklődési körnek megfelelő terület anyagi szempontból nem elfogadható.

Igen gyakran jelentkezett az a szülői vélemény, hogy a pályaválasztással, iskolaválasztással járó stressz, a sikeres felvételik, a jó teljesítmény elérése a gyerek számára nagy megpróbáltatás, és ezt a szülők maguk is nehézségként élik meg.

„Úgy lehet jó pályaválasztási döntést hozni, hogy...”

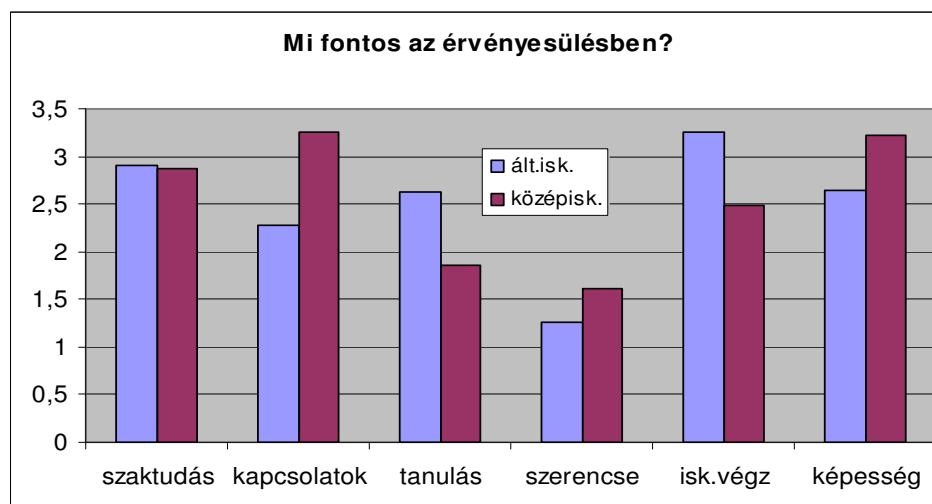
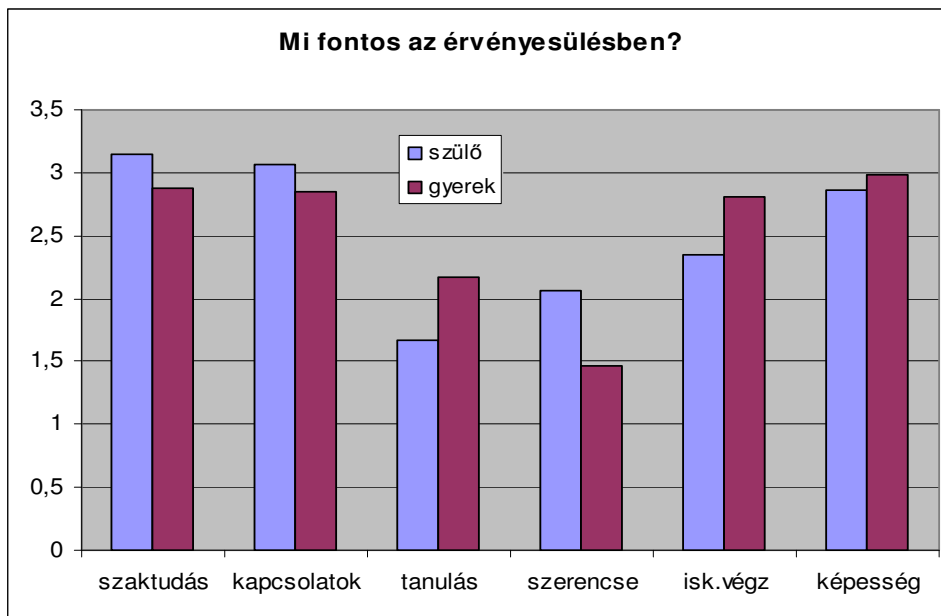
A pályaválasztási döntés feltételei közül legfontosabbnak – diákok és szülők egyaránt – a megfelelő ön- és pályaismeretet találták, és kiemelték a segítségkérés (pl.: pályaválasztási tanácsadás) igényét.

„Ön szerint / szerinted mennyire fontosak a munka világában való érvényesüléshez a következő tényezők?”

A fontossági rangsor előkelő helyein nagy volt az egyetértés a válaszadók között. A szülők és a diákok is 1. helyen a szaktudást (egy szakma alapos ismeretét), 2. helyen a kapcsolatokat, ismeretségeket, 3. helyen pedig a valamiben kiemelkedően jó képességet jelölték meg, míg 4. helyen a magas iskolai végzettség állt.

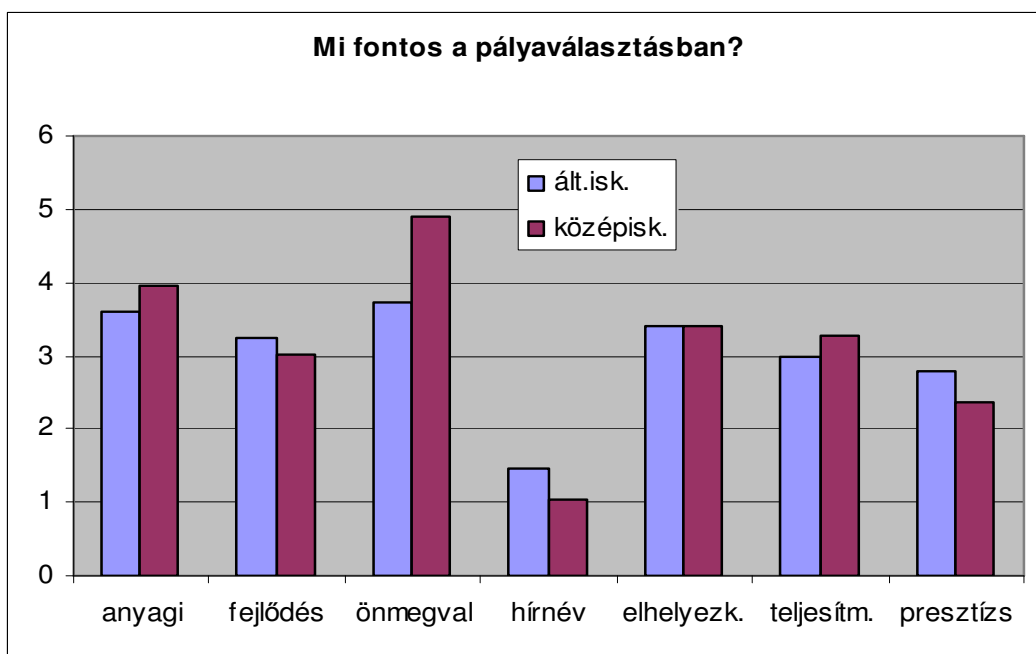
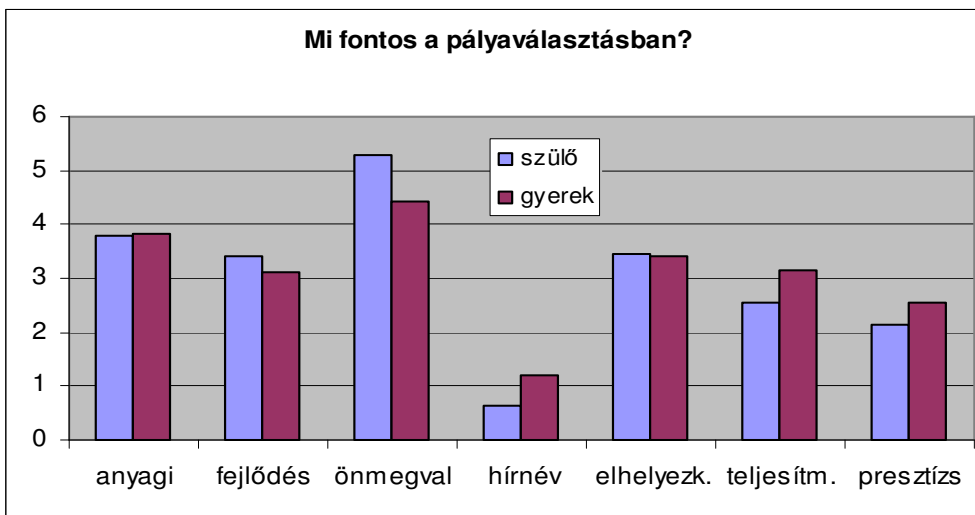
Az utolsó két helyen felcserélődött a sorrend: a gyerekeknél 5. helyre a jó tanulmányi eredmények, és 6-ra a szerencse tényezője került, a szülők válaszaiban a szerencse megelőzte a jó tanulmányi eredményeket. Könnyű megérteni a különbség okát, ha belegondolunk, hogy míg a szülőknek már a munka világából származik az élettapasztalatuk, a gyerekeknek az iskolai előmenetelben kell megfelelniük, ahol ténylegesen többet számít még a jó tanulmányi eredmény.

A rangsorban mind a szülők, mind a diákok nagy jelentőséget tulajdonítanak az egyéni tehetségnek, szorgalomnak, megszerzett tudásnak, ugyanakkor véleményük szerint a kapcsolati tőke ereje, hatása vetekszik ezekkel.

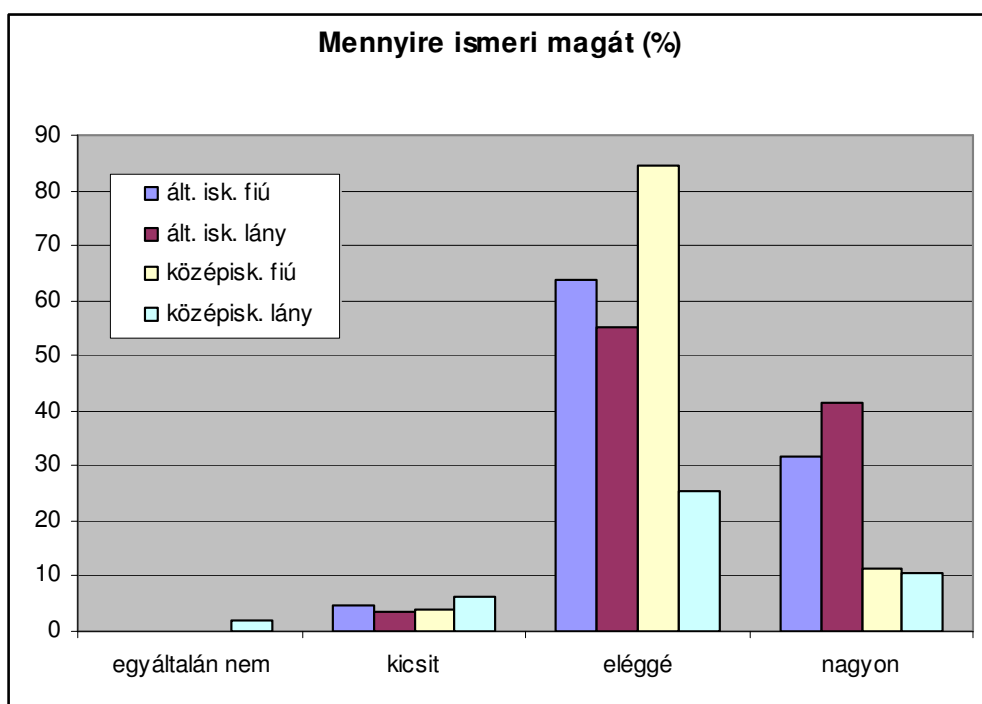
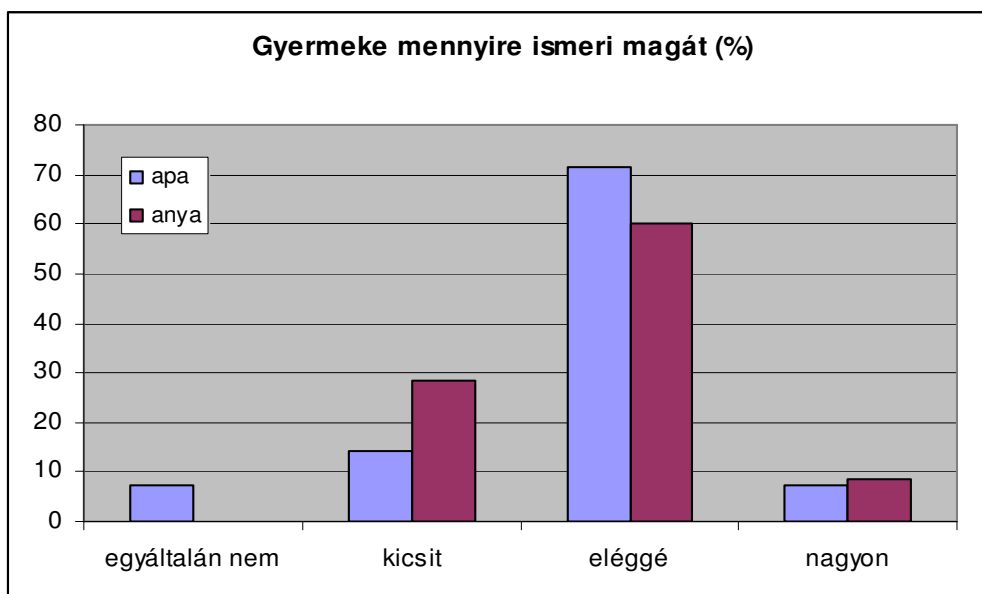
„Mennyire fontosak az Ön számára a következő szempontok gyermeke későbbi pályája illetve munkája kiválasztásával kapcsolatban / Mennyire fontosak számodra a következő szempontok a későbbi pályád illetve munkád kiválasztásában?”

Ebben a kérdésben megegyezett a szülők és a gyerekek véleménye a szempontok rangsorát illetően. 1. helyre került az önmegvalósítás (a gyerek képességeinek, tudásának, érdeklődésének stb. megfelelő munka), 2. helyre az anyagi elismertség (sok pénzt lehessen vele keresni) sorolódott. A jó elhelyezkedési esélyek (keresett szakma) bronzérmes lett. 4. helyen található az előrelépési, szakmai fejlődési lehetőség (karrier), 5.-ként szerepel a kiemelkedő egyéni teljesítmény lehetősége. Utolsó előtti szempont – a válaszadók véleménye szerint – a társadalmi megbecsültség (presztízs), legkevésbé pedig a hírnév bizonyult fontosnak.

„Gyermeke mennyire ismeri önmagát / Mennyire ismered önmagadat?”

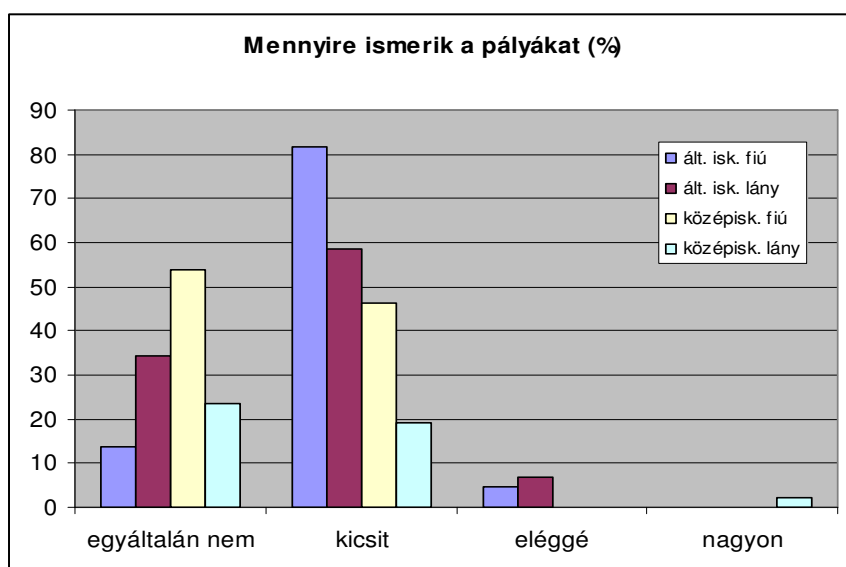
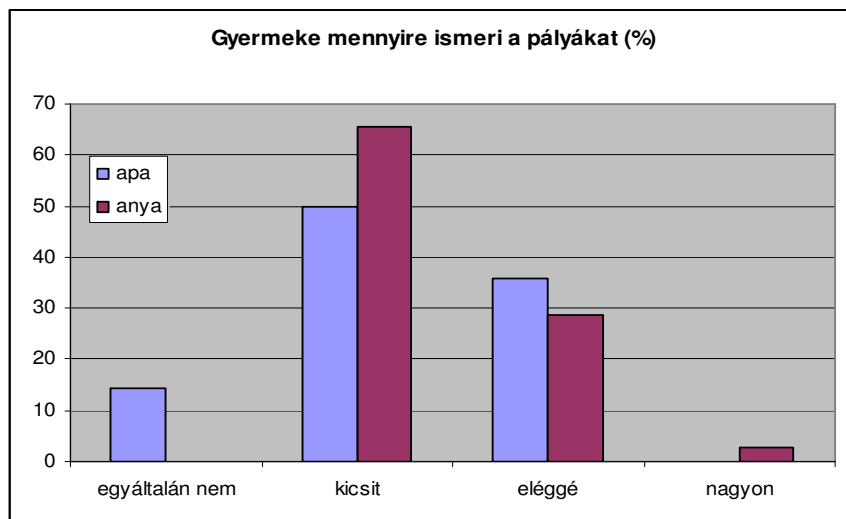
Az eredmények szerint a szülők valamivel alacsonyabbnak ítélik gyerekeik önismeretét („kicsit, eléggé”), mint azt a diákok gondolják magukról általában („eléggé, nagyon”). Összességében eléggé jó önismeretűnek ítéltettek a tanulók. Érdekes, hogy az általános iskolások hajlottak rá (középiskolásoknál többen), hogy nagyon jó önismeretet tulajdonítsanak maguknak.

„Ön szerint gyermeke mennyire van tisztában azzal, hogy mivel foglalkoznak az egyes szakmák képviselői / Mennyire vagy tisztában azzal, hogy mivel foglalkoznak az egyes szakmák képviselői?”

A pályaismeret terén a gyerekek gondolkodnak kicsit kritikusabban magukról („egyáltalán nem, kicsit”), mint a szüleik gyermekeikről („kicsit, eléggé”). Itt is tájékozottabbnak érzik magukat egy kicsit az általános iskolások, mint a középiskolások.

Önismeret és pályaismeret terén is nagyobb érettséggel, tájékozottsággal vélnek rendelkezni az általános iskolások, mint idősebb, feltehetően valójában mindkét témában előrébb járó társaik. Talán éppen ezzel fedik fel önismeretük hiányosságait?

„Milyen iskolai végzettségre buzdítja gyermekét / Milyen iskolai végzettségre törekszel? Miért?”

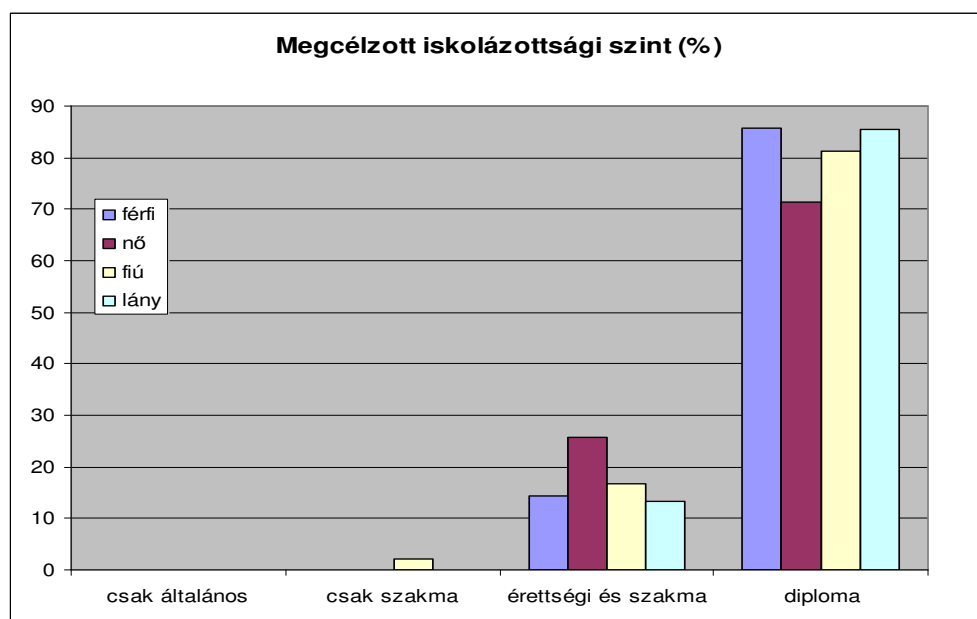
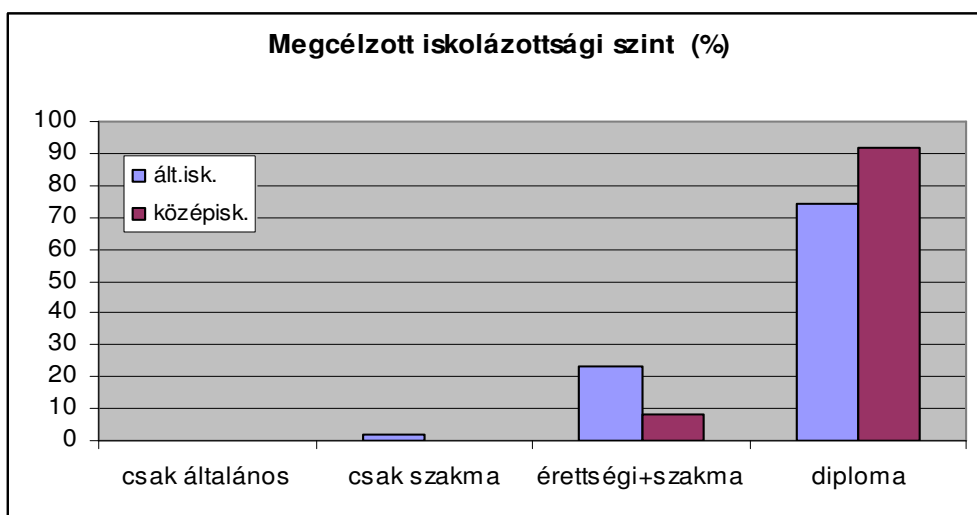
Mind a szülők, mind a diákok válaszaiban egyértelműen a diploma, a felsőfokú végzettség megszerzése szerepel leggyakrabban. Jóval kisebb népszerűségnek örvend a második helyen a középfokú végzettség (érettségi és szakma).

Az önismereti kérdésekben a gyerekek részéről tapasztalt „optimizmus” talán azzal is magyarázható, hogy a többségében jó tanuló, a felsőoktatásba tartó diákok számára nem okoz akkora belső feszültséget az igényeik és a lehetőségeik közötti összhang megteremtése, hiszen ahogy fogalmazzák, a „diploma alapkövetelmény”, azt úgyis meg kell szerezni, és a tényleges szakmai elköteleződés még későbbre toódik. (Egyáltalán kell-e valódi szakmai kötődés, amikor egyre inkább azt hallani, hogy a változtatni tudás, alkalmazkodás a legfontosabb tulajdonság a boldoguláshoz?)

A pályaismeretük tekintetében viszont a szülökhöz képest sokkal „pesszimistább” ítéletet mondtak a tanulók – feltehetően a képzési rendszer áttekinthetlensége miatt, valamint az olykor „homályos jelentéstartalmú” végzettségek, és a betöltött munkakör/állás kapcsolatában elveszni látszó egyezőség miatt.

Az érettségi és szakma elérésére a vizsgált csoportban inkább az anyák buzdítják gyermekeiket. A tanácsadásban sűrűn találkozunk ezzel az állásponttal: „Ha netán – mondjuk, mert a gyerekek elmegy a kedve a tanulástól, vagy nem sikerül a felvételi, stb. – nem realizálódik a diplomaszerzés, akkor is legyen valami szakma a gyerek kezében, ne csak egy érettségivel álljon a világban.” Kissé talán szokatlan megfogalmazásban: a szakmaszerzés ebben az esetben „pótmegoldás” – és megint csak nem szakmai elköteleződés. (Természetesen, azzá válhat a későbbiekben.)

Összegzés

Mind a szülők, mind a gyerekek hasonló attitűdjei, elvárásai tárultak fel azzal összefüggésben, hogy a későbbi pálya adjon lehetőséget az önmegvalósításra, biztosítson szilárd anyagi háttérrel az életben, könnyű legyen vele elhelyezkedni, a karrierépítés, az előrelépés megvalósulhasson benne. A pályaválasztási szempontok közül a foglalkozás társadalmi megbecsültsége a rangsor alsó harmadában szerepelt, ami némi ellentmondást takar, hiszen ugyanakkor a diploma kulcsszerepe és pozitív megítélése a kérdőív több válaszában is megerősítést nyert. Vajon, ebben az a közfelfogás tükröződik, miszerint „lesz, ami lesz, diplomát kell szerezni”? Az indoklásokat olvasva felmerül a kérdés, hogy valójában mi a legfontosabb motiváló erő: talán a felsőfokú végzettség *presztízse* – mert „jól hangzik” diplomásnak lenni?

A jó pályaválasztási döntés kialakulását alaposan elő kell készíteni, tájékozódni, a választott szakterületről, munka jellemzőiről ismereteket szerezni – amelyeket, egy célirányos önismereti munka eredményeként, egyeztetni lehet (és kell) a fiatal személyiségével. Fontos e folyamatban a család háttértámogatása valamint egy külső segítségforrás, a tanácsadó szerepe is.